

19. YÜZYILIN SONLARINDA 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA TÜRKİYE'DEKİ ERMENİ HAREKETİYLE İLGİLİ ÇARLIK MAHKEMELERİNDE GÖRÜLEN DAVALARDAN ÖRNEKLER

Çev. Olga Bykova*

ÖZET

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlisi Mehmet Perinçek'in Moskova'daki Rusya Federasyonu Devlet Arşivi'nde (GARF)¹ bulduğu Çarlık mahkemelerine ait bu tutanaklar, Ermeni hareketinin Osmanlı devletine karşı giriştiği faaliyetlere ışık tutuyor. 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarında Çarlık mahkemeleri tarafından kayıt altına alınan bu yasadışı faaliyetler, 1915 olaylarına giden süreci anlamak açısından önem taşıyor. Karşılıklı kırımı ateşleyen Ermeni çetelerinin silahlanmasını başka bir ülkenin gözüyle ortaya koyan bu belgeler, Çarlık polis departmanının koleksiyonun içinde yer alıyor. Ermeni hareketinin faaliyetleriyle ilgili bunun gibi birçok mahkemenin görüldüğü davalardan sunduğumuz bu örnekler, Rusça orijinallerinden Türkçeye çevrilmiştir.

BELGE 1

TÜRK HÜKÜMETİNE KARŞI AYAKLANAN TÜRKİYE ERMENİLERİNİ
DONATMAK AMACIYLA TÜRKİYE'YE SİLAH GÖNDERMELERİNDEN
DOLAYI P. M. ÇALPAŞKYANTS, S. O. AKOPOV VE P. K.
AVETİSYANTS'IN SORGULANMASINA DAİR DAVA

15 Şubat-19 Haziraz 1898

Gizli

6. Erivan Bölge Mahkemesi Savcı Yardımcısı'nın, Ekselansları Tiflis
Adliyesi Savcısı'na 17 Aralık 1897 tarihli 28 nolu raporunun kopyası.

* Rusya Federasyonu Ural Devlet Üniversitesi Araştırma Görevlisi.

¹ Arşivin kuruluşunun kökleri 1920 yılına dayanıyor. Sovyet dönemindeki son adı SSCB Ekim Devrimi Merkez Devlet Arşivi (TsGAOR SSSR). Hem Çarlık hem Sovyet hem de Rusya Federasyonu dönemini kapsayan arşivde 3182 koleksiyon (fond), 5779280 adet de dosya bulunuyor, 79047 dosya da fotoğraf saklanıyor. Arşiv, esas olarak yasama-yürütme-yargı organlarının, yüksek devlet kurumlarının (Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları, FSB gibi kendi bünyesinde arşiv oluşturmuş organlar hariç), siyasi parti ve kitle örgütlerinin, ayrıca da önemli devlet ve toplum adamlarının kişisel koleksiyonlarını bulunduruyor.

4 Aralık 1897 tarihli 26 nolu raporuma ek olarak Ekselanslarına şunu bildirmekteyim: Kağızman polis memuru, Erivan Bölgesi Jandarma İdaresi Müdür Yardımcısı Yüzbaşı Grekov'a 23 Ekim 1897 tarihli 30 nolu fezlekeyi göndermiştir. Fezlekenin özü: 154. Derbent Piyade Alayı'ndaki er Sergey Kovalenko, kendi bölük komutanına, sonra da polis memuruna bildirdiğine göre Derbent alayına ait kilise binası inşaatında çalışırken Amayak Canpoladov ile arkadaş olmuş, Amayak ondan kendisine hazine malı 30 adet yeni model tüfek tedarik etmesini istemiş, fakat o bu isteği reddetmiş ve bu tüfeklerin ne için gerektiğini sorduğunda ise Amayak Canpoladov bu tüfeklerin Türkiye'deki Ermenilere gönderileceğini anlatmış. Bundan yaklaşık bir ay sonra Amayak Canpoladov, Sergey Kovalenko'ya yine aynı taleple başvurmuş ve tüfekleri almak üzere Kağızman'a 10 tane Ermeninin geldiğini söyleyip, ondan söz verilen silahları bu Ermenilere iletmesini istemiş ve onu 22 Ekim tarihinde gündüz saatlerinde Ermenilerin kaldığı eve götürmüş. Ermeniler de ondan kendilerine tüfek tedarik etmesini istemiş, bunun üzerine o da tüfekleri gece nöbetçi olduğunda getireceğine söz vermiş. Akşamleyin tekrar Ermenilere gittiği zaman orada Amayak Canpoladov ve 5 Ermeni ile karşılaşmış, onlara tekrar tüfekleri gece nöbetçi olduğunda getireceğini söylemiş. Aynı akşam Kovalenko, bunu bölük komutanı Nikolayev'e ve polis memuru Zamenopulo'ya bildirmiş. Polis memuru, Sergey Kovalenko tarafından tarif edilen evde 3 Türkiye uyruklu Ermeniye tutuklamış. Tutuklanan Parur Mkirtıçev Çalpaşikiyants, Sarkis Ovanesov Akopov ve Pogos Krikorov Avetisyants kendilerinin mülteci Türkiye Ermenileri olduklarını ve Kağızman'a çalışıp para kazanmak için geldiklerini söylemişler. Evlerinde yapılan aramada siyasi anlamda yasadışı bir şey bulunamadı. Çalpaşikiyants, Akopov ve Avetisyants, yazılı oturma izinleri olmadığından ve siyasi anlamda güvenilir olmadıklarından dolayı polis memuru Zamenpulo tarafından tutuklandı.

Bahsi geçen yazışmalar, Yüzbaşı Grekov tarafından Erivan Bölgesi Jandarma İdaresi Müdürü'ne iletilmiş olup, jandarma müdürünün devlete karşı işlenmiş hiçbir suç unsuru bulunmadığı, bu sebeple de dava hakkındaki karar yetkisinin Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 1246 sayılı maddesinin şerhi doğrultusunda askeri valiye verilmesinin mümkün olduğu kararına varması sonucu 1 Kasım 1897 tarihinde 763 no ile Yüzbaşı Grekov'a geri gönderilmiştir. Erivan Bölgesi Jandarma İdaresi Müdürü, Kars Askeri Valisi'nin, er Kovalenko'yu devlet tüfeklerini çalmaya kışkırtan 3 Türkiye Ermenisinin tutuklanması ile ilgili davanın, Ermeni milli siyasi hareketi ile doğrudan bağlantılı olabileceğini ve Ermenilerin Türkiye'ye göndermek

amacıyla alt rütbelileri silah çalmaya kışkırtmalarının bu harekete yardımda bulunduğunu ifade etmesinden dolayı Ceza Muhakeme Kanunu'nun 1035 sayılı maddesi doğrultusunda 20 Kasım 1897 tarihinde Yüzbaşı Grekov'a bu davanın tahkikatına başlaması için 801 nolu emri gönderdi.

30 Kasım tarihinde Yüzbaşı Grekov tahkikata başlama kararını aldı.

2 Aralık tarihinde Kağızman'da sorgulanan polis memuru Zamenopulo, Derbent bölük komutanı Nikolayev ve Başçavuş Barikin, polis memurunun hazırladığı tutanaktaki bilgileri doğruladılar. Aynı tarihte sorgulanan Sergey Kovalenko'nun verdiği ifadeye göre, kendisi Derbent Bölüğü kilisesinin Avetis Canpoladov idaresindeki inşaatında dülger olarak çalışmış, çalışmaları takip eden Canpoladov'un oğlu Amayak Canpoladov ile arkadaş olmuş ve bir gün Amayak kendisine onun yeni model devlet tüfeklerinden bulup bulamayacağını sormuş. Kovalenko, tüfeklerin hangi amaçla kullanılacağını öğrenmek için bunları bulabileceğini söyleyip Amayak'a silahların ona neden gerektiğini sormuş. Bunun üzerine Amayak Canpoladov, Türkiye'de ayaklanan Ermenilerin, kendilerini Türklere karşı savunabilmeleri için tüfeklere ihtiyaç duyduklarını açıklamış ve tüfekleri almak için Türklere karşı ayaklanan 10 "uzman" Ermeninin geldiğini de eklemiş. Amayak, Kovalenko'nun tüfekleri getirmeyi kabul etmesinden sonra onu gelen Ermenilerin yanına götürmüş. Ancak evde kimseyi bulamayınca hamama doğru gidip, orada Amayak'ın Ermenice konuştuğu dört Ermeni ile karşılaşmışlar. Amayak, Ermenilerin 30 adet tüfek istediklerini ve bunun karşılığında 50 ruble ödeyeceklerini söylemiş. Şartlarda anlaştıktan sonra Amayak, onu hana götürüp orada kendisine dört at göstermiş ve tüfekleri bu atlarla taşıyacaklarını söylemiş. Ertesi gün Amayak, onu aynı Ermenilerin yanına eve götürmüş, Kovalenko, Ermenilerin üzerinde hazine malı üç revolver görmüş. Gece nöbetçi olacağı için üçünün kışlaya gelip ondan tüfekleri alması üzerine Ermenilerle anlaşmış. Aynı günün akşamı bütün bunları başçavuşa ve bölük komutanına bildirmiş, bölük komutanı ise polis memuruna iletmış. Polis memuru da evde onun tüfekleri vermesi gereken 3 Ermeniye tutuklamış.

2 Aralık tarihli karar ile Amayak Canpoladov, Parur Çalpaşkiyants, Pogos Avetisiyants, Sarkis Akopov, Ceza Kanunu'nun 320 sayılı maddesi doğrultusunda 1897 yılının Ekim ayında alt rütbeli asker Kovalenko'yu yeni model devlet tüfeklerini Türkiye'de ayaklanan Ermenilere göndermek amacıyla çalıp onlara belli bir para karşılığında iletmesi için ikna etmek ile suçlu bulunmuşlardır. Bu eylemler onların gizli devrimci Ermeni topluluğunun

üyeleri olduklarını, aynı zamanda devrimci amaçlarla silah satın-alma işlerinde aracılık yaptıklarını göstermektedir.

3 Aralık tarihinde sanıklar Parur Mkrtiçev Çalpaşikyants, Sarkis Ovanesov Akopov ve Pogos Krikorov Avetisyants sorgulanırken bu suçlamaları kabul etmeyip Kağızman'a iş bulma amacıyla geldiklerini, Amayak Canpoladov'u hiç tanımadıklarını ve tutuklanmalarının sebebini bilmediklerini söylediler.

Çalpaşikyants, Akopov ve Avetisyants'a verilecek ceza tutuklu kalmaları olarak belirlendi.

5 Aralık 1897 tarihinde 361 nolu belge ile Erivan Bölgesi Jandarma İdaresi Müdürü'ne, Amayak Canpoladov'un Erivan şehrinde arandığı, bulunduktan sonra arama yapıldığı, sanık olarak sorgulandığı ve kendisine 500 rublelik kefalet cezası verildiği, ödenene kadar Canpoladov'un tutuklu kalacağı bildirilmiştir.

İmzalayan: Savcı Yardımcısı Rjetskiy.

Aslına uygun olduğunu denetleyen: Tiflis Adliyesi Savcı Katibi /imza/

(GARF fond 124 liste 7 (1898) dosya 239 yaprak 4, 4 arkası, 5, 5 arkası)

BELGE 2

TÜRKİYE ERMENİLERİNİN SİLAHLANDIRILMASI AMACIYLA ERMENİSTAN'A GÖNDERİLMEK ÜZERE MOSKOVA CEPHANELİĞİNDEN, TULA VE İJEVSK FABRİKALARINDAN YASADIŞI BİR ŞEKİLDE GERÇEKLEŞTİRİLEN SİLAH SATIMI HAKKINDAKİ DAVA

21 Ocak-5 Mart 1899

Kopya

Çok Gizli

Kafkasya ve Ermenistan bölgelerine ateşli silahların gizli teslimi
konusundaki davayla ilgili BİLGİLER

8 Ocak 1899 tarihinde, Ermenistan'a silah teslimi üzerinde araştırma yapan Kutaisi Bölgesi Jandarma İdaresi Müdür Yardımcısı'nın talebi üzerine, işbu davada Ermenilere silah teslim ettikleri kanıtlanmış olan tüfek ustası ve emekli sicil memuru Pavel Razumnov ve Birinci Moskova Tüccarlar Birliği tüccarı Azariy Şabad Moskova'da «Silah bulundurma» kanununa muhalefetten tutuklanıp meskenleri arandı.

Yukarıda bahsedilen ve tüfek tesviye atölyesine sahip olan bu kişiler arandıktan sonra çok sayıda çeşitli silah parçaları bulundu. Sorgulama yapılırken hem Razumnov, hem de Şabad, devlet silah fabrikalarından ve Moskova cephaneliğinden kendileri ya da başkalarının aracılığıyla yasadışı bir şekilde hurda görüntüsü altında çeşitli ateşli silah parçalarını alıp yapımevlerinde bir araya getirdikten sonra Ermenilere sattıklarını ve böylece de kısa bir süre içerisinde son on yıllık süre zarfında oldukça iyi kar elde ettiklerini açıkça belirttiler.

Razumnov'un söylediklerine göre yasadışı silah alımı şu şekilde gerçekleşiyordu: Askeri Komisyon, devlet fabrikalarında üretilen silahları alırken, bunların bir kısmını kusurlu bulup kabul etmiyordu. Yasalara göre kusurlu bulunan silahların devlet fabrikalarından hurda olarak satılması gerekiyordu. Ayrıca da bu silah parçalarının önemli bir kısmının (namlular, sürgü) satılmadan önce kullanılamaz hale getirilmesi, örneğin yassılatılması ya

da delinmesi gerekiyordu. Bu şekilde satılan hurdanın 1 pud² fiyatı 3 ruble idi. Kullanılmaz hale getirilmemiş silah parçalarının 1 pud fiyatı ise 10-12 ruble idi. En son bahsedilen satılma şeklinin devlet fabrikalarında sık uygulanması, Razumov ve benzeri insanların sağlam silah parçalarına ulaşmasını mümkün kılıyordu. Bu kişilerce satın alınan silah parçaları ya bizzat kendileri tarafından ya da değişik ordu alaylarında çalışan silah ustaları tarafından bir araya getiriliyordu. Onlar ise, bu ustalardan ve bir keresinde bir piyade alayı subayından çok büyük sayıda askeri tüfek fişekleri için kapsüller almışlar. Moskova cephaneliğinden silahlar, cephanede çalışan bir subayın (soyadı açıklandı) izni ve aracılığı ile gizli bir şekilde almıyordu. Bir keresinde o subaya alıcılar tarafından güzel bir kürk de hediye edilmişti.

Anlatmaya devam eden Razumnov, 1898 senesinin Ermenilere yasadışı silah satışında silah talebinin büyük artış göstermesi ve alıcıların silah kalitesine daha çok dikkat etmeye başlamasıyla önemli bir dönüm noktası sayılabileceğini açıkladı. Razumov'un anlattıklarına göre bu durum, subayların kendi ihtiyaçları için kusurlu olmayan Berdan tüfeklerini satın almasına izin veren yeni bir yasanın çıkmasından kaynaklanmaktaydı.

Ayrıca Razumnov ve Şabad, Tula devlet fabrikalarından silah alımında aracılık eden ve doğrudan Ermenilerle silah satımı konusunda bağlantı kuran kişilerin kim olduklarını da belirttiler. Bu kişiler (Tulalı küçük burjuvalar Suşkin, Velejev ve Puşkin) 12 Ocak tarihinde Tula'da tutuklanıp Moskova'ya getirildi ve sorgulama sürecinde Razumnov'un ve Şabad'ın anlattıkları ilgili bölümleri doğruladılar.

Son olarak ise aynı kişilerin anlattıkları doğrultusunda İjevsk şehrinde bazı özel silah fabrika sahiplerinin Ermenilere sadece Berdan tüfeklerini değil de aynı zamanda ordumuzun gizli silahı olan 7.62 mm.'lik tüfeklerini de satarak aktif bir şekilde ticaret yaptıkları tespit edildi. Bu sebeple koruma dairesinde görevli jandarma mülazımı Gerardi, fabrika sahiplerinin tutuklanması ve aranması amacıyla şu an İjevsk fabrikalarına gönderilmiştir.

Davanın siyasi yönüyle ilgili olarak ise sorgulananların ifadelerine göre, silah satın almak için yukarıda bahsi geçen kişilerle ilişki kurduğunu kabul eden ve Moskova'da yaşayan Ermeni doktor Muradov tutuklandı. Moskova'da silah alıp Ermenistan'a gönderen kişilerden oluşmuş bir Ermeni komitesinin

² Rus ağırlık ölçü birimi. 1 pud, 16.38 kilograma karşılık gelmektedir.

kurulduğundan şüphelenilebilir. Muhtemelen Muradov da bu komitenin üyesiydi.

Savcı Yardımcısı Korotkiy

11 Şubat 1899, Moskova.

Aslının aynısıdır. Mahkeme Kalemî Savcı Sekreteri /imza/

(GARF fond 124 liste 8 (1899) dosya 239 yaprak 4, 4 arkası, 5)

BELGE 3

TÜRKİYE'DEKİ ERMENİ HAREKETİ İÇİN GÖNDERİLEN SİLAHLARI
NAKLEDEN ARACIN TUTUKLANMASINA DAİR DAVA

4 Mart 1899

Adalet Bakanlığı

Gizli

Tiflis Adliyesi Savcısı

24 Şubat 1899

№189

Tiflis

Adalet Bakanlığı Özel Ceza Davaları Geçici Kalemi'ne

Tiflis Emniyet Müdürü, bu senenin 21 Şubat tarihinde 307 nolu dilekçeyle su tesisat dükkanı sahibi Solomon Gerşev'in kurşun borularının çalındığına dair bir beyanda bulunması üzerine Tiflis 10. bölge polis memurları tarafından 'Tiflis' demiryolu istasyonunda Bakü'ye gidecek olan trende 69 pud kurşun boru ve 52 pud ağırlığında iki kutu kurşun parçası bulunduğunu bana bildirdi. Bu yükü gönderen kişiler ve kurşunun yüklendiği yeri bulmak için yapılan aramalar esnasında polis, Çitahov'un kervansarayını, 7. bölgeyi, Şuşa şehrinin sakinleri Hüseyin Kasımoğlu ve Abdul Hacı Kasımoğlu'nu da aradı. Yukarıda bahsi geçen ilk kişiye ait depoda değişik zamanlarda demiryolu deposundan çalınmış olan çeşitli metal eşyalar haricinde 1 librelük³ kutularda saklanan 2 pud 10 libre barut, ve bir çuval içerisinde Berdan tüfekleri için kurşun dökmek üzere kullanılan makina, Berdan tüfekleri ve son model 7.62 mm.'lik tüfekler için hazır kurşunlar, 20 pud ağırlığında üç çuval Berdan tüfekleri için kullanılan boş kurşun kovanları, eski kurşun kovanlarını düzelter ve içlerine kapsül koyan makine, kovanların barutla doldurulmasında kullanılan ölçek, ayrıca da tahminen fişek yapımında alet olarak kullanılan makas ve çuvaldız, kurşunların şekillendirilmesi için küçük demir gövde, kurşunları dökmek için üzerinde ahşap tahta olan demir korluk ve Berdan tüfeğinin gövdesi bulunmuştur. Deponun sahibi Hüseyin Kasımoğlu sorgulanırken bütün sıralanan eşyaların deposunda bulunmasının sebebini açıklayarak, barut ve kurşun imalatında kullanılan bütün aletlerin Şuşa sakini olan Abdul Hacı

³ 1 libre yaklaşık 454 grama karşılık gelmektedir.

Kasımoğlu'na ait olduğunu, diğer aletlerin ise kendisine ait olduğunu, kovanları ve gövdeleri ise farklı zamanlarda çoğu asker olan çeşitli kişilerden satın aldığını, ancak o insanların nerede olduklarını bilmediğini söyledi. Kasımovlar'ın söylediklerine göre onlar, imalat edilen fişekleri Yelisavetpol⁴ bölgesine, ağırlıklı olarak Şuşa şehrine gönderiyorlarmış.

Tiflis Emniyet Müdürü, raporun devamında yukarıda bahsi geçen hususlardan, Hüseyin Kasımoğlu'nun ve Abdul Hacı Kasımoğlu'nun suçlandıkları çalıntı malları alıp satmaları haricinde fişek imalatı yaptıklarını, sonra da bunları kuşkusuz çeteçileri silahlandırmak amacıyla Yelisavetpol ve Erivan bölgelerine gönderdiklerini anlayarak, Kafkasya'daki Sivil Kıtalar Başkomutanı'nın 13 Ekim 1898 tarihli 932 nolu genelgesi üzerine bunları Tiflis Bölgesi Jandarma İdaresi Müdürü'ne bildirip Hüseyin Kasımoğlu ile Abdul Hacı Kasımoğlu'nun tutuklamasına dair bir emir gönderdiğini yazmaktadır.

Adliye Savcı Yardımcısı /imza/

Katip /imza/

(GARF fond 124 liste 8 (1899) dosya 241 yaprak 1, 1 arkası, 2)

⁴ Gence.

BELGE 4

**TÜRKİYE ERMENİLERİ İÇİN SİLAH SATIN ALMALARI SEBEBİYLE S.
V. BARHUDARYANTS'IN VE EÇMİADZİN MANASTIRI
ARHİMANDRİTİ⁵ KOREN'İN SORGULANMALARI İLE İLGİLİ DAVA**

13-29 Nisan 1900

Adalet Bakanlığı

Gizli

Tiflis Adliyesi Savcısı

6 Nisan 1900

No. 195

Tiflis

Adalet Bakanlığı Özel Ceza Davaları Geçici Kalemi'ne

Bu senenin 1 Nisan tarihinde Erivan 2. şube polis memuru, Erivan Bölge Mahkemesi Savcısı'na, Eçmiadzin bölgesi Vagarşapat kasabasında oturan köylü Krikor Markarov Kostanov'un ve Türkiye uyruklu Manuk Markosov Sarkisyants'ın 1 Nisan tarihinde kendisine [polis memuruna] halen Erivan bölgesinin Davalu köyünde yaşayan Türkiye uyruklu Stepan Vartanov Barhudaryants'ın, Eçmiadzin manastırında kalan arhimandrit Koren ile birlikte silah ve askeri malzeme satın alıp aralarında yazışma da yürüttükleri Türkiye'deki hükümet karşıtı harekete katılan Ermenilere gönderdiklerini; bu yazışmaların Koren'de bulunabileceğini; Koren'in geçenlerde silah satın alması için Barhudaryants'a 300 ruble verdiğini; ayrıca da bu yasadışı faaliyetlerini gizlemek amacıyla Barhudaryants'ın Koren'e belirlenmiş para miktarına ait bir borç senedi verdiğini; Koren'in odasının üstündeki çatı katında onların aldıkları silahlardan bir adet Berdan tüfeği, devlete ait iki tabanca ve bu silahlara ait kurşunların bulunduğunu; Barhudaryants'ın daha önce de Ermeni ayaklanmalarına katılmakla suçlanıp Erivan hapishanesinde tutuklu kaldığını anlattıklarını ve kendisi tarafından [polis memuru] yukarıda belirtilen kişilerin ifade tutanaklarının Erivan Bölgesi Jandarma İdaresi Müdürü'ne ibraz edildiğini 18 nolu belge ile bildirmiştir.

⁵ Ortodoks Kilisesi'nde psikoposluktan daha düşük bir ünvan.

Tüm bu bilgileri Geçici Kalem'e iletmekle birlikte polis memurunun yukarıda bahsi geçen bildirisi sonucunda alınan kararlar hakkında ve bu dava ile ilgili olarak tespit edilen hususlar konusunda bilgi almak istediğimi arz ederim.

Adliye Savcı Yardımcısı /imza/

Katip Yardımcısı /imza/

(GARF fond 124 liste 9 (1900) dosya 272 yaprak 1 ve 1 arkası)

BELGE 5

TÜRK HÜKÜMETİNE KARŞI SAVAŞ HALİNDE BULUNAN TÜRKİYE ERMENİLERİNE KATILMAK İÇİN TÜRKİYE'YE GEÇMEYE ÇALIŞAN ERMENİ BİRLİĞİNİN, HOROSAN BÖLGESİNDE TÜRKİYE SINIR BİRLİKLERİ İLE ÇATIŞMASI HAKKINDAKİ DAVA

28 Haziran 1904

Erivan Bölgesi Mahkeme Savcısı adına gönderilen Kağızman bölgesi Horosan ilçesi Müdürü'nün 9 Haziran 1904 tarihli 176 nolu raporunun kopyasından kopyadır.

Siz Ekselanslarına, bazı kişilerden alınan bilgilere ve üst rütbeli polislerin elimize yeni geçen raporlarına göre bu Temmuz ayının 6'sını 7'sine bağlayan gece bazı kaynaklara göre 60-70 kişilik, diğer bazı kaynaklara göre ise yaklaşık 150 kişilik silahlı bir Ermeni ekibinin, bizim sınırlarımızdan Türkiye'ye geçtiğini bildirmekten şeref duyarım.

Bu ekip sınırı gizlice geçtikten sonra Türkiye'de ilk olarak bize ait Karaorgan köyüne yakın bir mevkide konuşlanmış olan ordu birlikleri tarafından tespit edilmiştir. Ermeniler ve Türk birlikleri arasında çatışma başlamıştır. Görüldüğü üzere tahkim mevzisi Zivin'i zaptetmek üzere Ermeniler, Türkiye'nin içlerine ilerlemişler, ancak Türklerin uyarısı üzerine Ermeni kafilesi Zivin'e varmadan Horum-Düz noktasına yerleşmiştir.

Temmuz'un 7si ve kısmen 8'i boyunca iki taraf yoğun bir şekilde çatıştı. 8'i sabah saatlerinde ise eski Horum-Düz'de patlama seslerinin duyulmasından oraya Türk topçularının geldiği anlaşıldı.

Bu ekipten hiç kimse henüz Rusya'ya dönmedi. Türk tarafının bilgilerine göre tüm Ermeniler öldürülmüş. Ayrıca da aynı kaynaktan alınan bilgilere göre meydana gelen karşılıklı çatışma sırasında Türk tarafı da kayıplar vermiş: 1 tane subay ile 3 tane er ölmüş, 3 tane subay da yaralanmış, yaralı erlerin sayısı bilinmemekte.

Benim aldığım bilgilerde bu ekibin tam olarak nerede olduğu ve silahlandığı belirtilmemektedir. Ancak Horosan'ın dışında olduğu kesin olarak saptanmıştır.

Aynı şekilde ekibin sınırı geçtiği nokta da açıklığa kavuşturulamamıştır. Bazı bilgiler geçişin Oltu bölgesinde Bardus köyüne yakın bir yerde yapıldığını göstermekte, diğerleri ise ekibin Kars bölgesinin Soğanlı ilçesinden geçtikten sonra 6 Temmuz tarihinde Horosan ilçesine doğru ilerlemeye başladığını ve ormanlardan geçerek bu bölgenin içerisine 11 verst⁶ kadar girip sınır birlikleri ve 50 kadar kazak askeri tarafından korunan Şaralit yöresinden sınırı geçtiğini göstermektedir.

Bana sınır birlikleri tarafından hiçbir bilgi verilmedi.

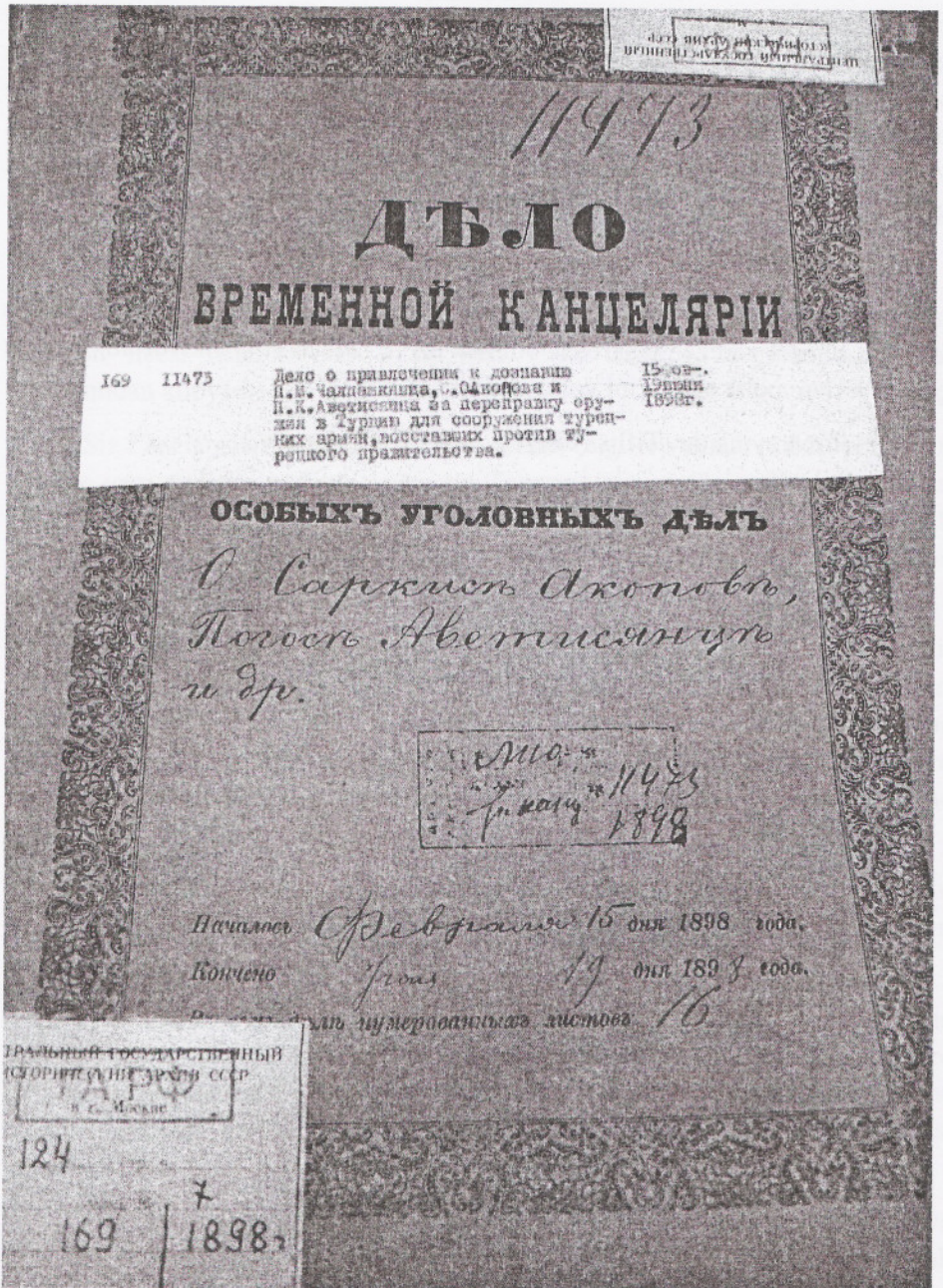
Anlatılanları kontrol etmek ve benim üstlendiğim bölgedeki olası geçiş ile ilgili olması gereken emareleri bulmak üzere hemen yola çıkıyorum, hem de çeşitli yerlere polis ekiplerini yolluyorum.

Aslının aynısıdır. Tiflis Adliyesi Savcı Katibi /imza/

(GARF fond 124 liste 13 (1904) dosya 1500 yaprak 2 ve 2 arkası)

⁶ Rus uzunluk ölçü birimi. 1.0668 kilometreye karşılık gelmektedir.

EKLER:

ЕК 1 – Belge 1'in dosya kapağı.

КОПИЯ.
Совершенно секретно.

С В Ъ Д Ъ Н І Я

по дѣлу о тайномъ ввозѣ огнестрѣльнаго оружія въ предѣлы
Кавказа и Арменіи.

8 Января 1899 года въ г. Москвѣ по требованію Помощника Начальника Кутаисскаго Губернскаго Жандармскаго Управленія, производящаго дознаніе о ввозѣ оружія въ Арменію, были обысканы и арестованы на основаніи Положенія объ охранѣ бывшей оружейной мастеръ отставной коллежскій ассесоръ Павелъ Разумновъ и Московскій I-ой гильдіи купецъ Азарій Шабадъ, на которыхъ по означенному дѣлу имѣлись указанія, какъ на сбытчиковъ разнаго оружія армянамъ.

По обыскамъ у названныхъ лицъ содержащихъ ружейно-слесарныя мастерскія, были обнаружены цѣлые склады разныхъ частей воинскаго оружія, и на допросѣ какъ Разумновъ, такъ и Шабадъ дали откровенныя показанія, изъ которыхъ выяснилось, что они или непосредственно, или съ помощью другихъ лицъ приобрѣтали незаконнымъ путемъ на казенныхъ оружейныхъ заводахъ и въ Московскомъ арсеналѣ части разнаго огнестрѣльнаго оружія подъ видомъ "дома" и собирая эти части въ своихъ мастерскихъ, тайно сбывали оружіе армянамъ, чѣмъ въ сравнительно короткое время (съ начала настоящаго десятилѣтія) составили себѣ хорошее состояніе.

Незаконный способъ приобрѣтенія оружія состоитъ по словамъ Разумнова въ слѣдующемъ: послѣ приѣмки Военной Комиссіей выдѣланнаго на казенныхъ заводахъ оружія, всегда оставалась часть оружія, забракованная Комиссіей. Бракъ этотъ по закону долженъ былъ продаваться съ казенныхъ заводовъ въ томъ, при чемъ существенныя части оружія забракованной партіи (ствѣла

№ 10 1901
В. Кавк.

4 Магистр

Сбирка № 1 /

М. Ю.

Агостентский.

**ПРОКУРОРЪ
ТИФИССКОЙ
СУДЕБНОЙ
ПАЛАТЫ.**

По Пренению Канцеляріи при Министерствѣ
Юстиціи по производству особыхъ уголовныхъ дѣлъ.

№ 10
Феврала 1901 г.

(Handwritten signature)

Г. Тифлис.

(Large handwritten signature)

21 сего февраля за № 307 Тифлисскаго Голуби-
нолетаря доносъ на то, что водителемъ заявленнаго содера-
теля водопроводной мастерской Соломона Гершера з
кражу у него свинцовыхъ трубъ, чинами по числу 10
участка гор. Тифлиса обвинужено на железнодорожной
станціи "Тифлис", въ поездѣ, имѣвшемъ уйти въ Баку
60 пудовъ свинцовыхъ трубъ и два ящика съ свин-
цомъ въ кускахъ, вѣсомъ въ 52 пуда. При розыскахъ
отправителемъ означенной кледи, и вообще истреб-
куда эта кладь была отправлена, полиціей была проку-
ведена обиска въ караванъ-сарай Чигачева, въ Т-на
участкѣ, у жителей г. Шуши, Гусе Ана Касумъ оглу и
Абдула Галжи Касумъ оглу, при чемъ на складѣ пор-
внго найдено: кроме различныхъ металлическихъ ва-
разнообразнѣе похитившихъ изъ склада жалѣно: де-
рощи, два пуда десертъ фунтовъ пороку въ фунтовикахъ
коробкахъ, набитаяхъ шпонахъ съ наширокъ двѣ штѣн-

(Handwritten note)